

Filmen *American History X* beskriver en amerikansk verklighet med ett rashat som kan kännas främmande. Ändå finns mycket som erinrar om det vi ser runtomkring oss även i vårt land. Framför allt gäller detta filmens beskrivningar av den moderna nazistiska rörelsen som är sig ganska lik världen över.

Varför nazist?

AV ANNA-LENA LODENIUS
ILL: GUNNARLUNDKVIST

Ibland används termen nynazism men den är egentligen missvisande eftersom det finns en obruten tradition från 30-talets nazister till dagens. Det hindrar inte att mycket har förändrats. Då var rörelsen nationalistisk, nu är den snarast internationalistisk, det centrala är kampen för den vita rasens överlevnad i ett globalt perspektiv. De strikt hierarkiska partierna har mer eller mindre ersatts med lösa nätverk av aktivister utan ambitioner att ta sig in i de politiska församlingarna. Dessutom riktas hatet mot nya grupper, dåtidens fiender judarna har allt mer ersatts av svarta, invandrare och homosexuella.

På en punkt har dock inte rörelsen förändrats särskilt mycket: det är en extremt manlig värld. 30-talets nazister såg den vita kvinnan som något upphöjt och heligt som skulle föra släktet vidare, men också som en svag och lättledd varelse som kunde förringa arvet genom förbindelser med män av annan ras. Dagens nazister ser ofta kvinnan som ett bihang, hennes värde är direkt avhängigt den ställning i gruppen som hennes man eller pojkvän har.

Nazismen är bara ett av många uttryck för en tilltagande främlingsfientlighet i hela västeuropa. Det mest påtagliga är framgångarna för en rad nationalistiska och

främlingsfientliga partier som Front National i Frankrike och Die Freiheitlichen i Österrike. Men dessa partier är självklart anhängare av demokratin och ser inte våldet som någon utväg. De vill inte heller förknippas med nazisterna som idag framför allt samlar vilsekomna unga, ofta arbetslösa och brottsligt belastade, män.

Den amerikanska naziströrelsen är en viktig inspirationskälla för europeiska meningsfränder. Detta är på många sätt anmärkningsvärt. Nazistpartier och organisationer i USA har enligt ledande experter (se fotnot) inte fler än högst tusen medlemmar och ungefär lika många skinnskallar, vilket betyder att de är obetydligt fler än i ett litet land som Sverige. I USA är nazisterna bara en av många besynnerliga sekter, andra grupper har med betydligt större framgång pläderat för rashets.

Man kan fundera över varför den amerikanska nazismen ändå utövar en så stor lockelse i Sverige. En förklaring är förmodligen att vi på alla områden är så starkt färgade av den anglosaxiska kulturen. Dessutom är engelskan ett världsspråk, medan inte särskilt många talar tyska.

Från tradition till ungdomskultur

Den nya nazistiska rörelsen kallas ofta för White Power, ett begrepp som myntades av den amerikanske nazistledaren George Lincoln Rockwell i början av 60-talet. Vit makt-rörelsens sympatisörer förenas genom åsikter som de manifesterar utåt genom kläder, symboler och konsumtion av skivor, tidningar och annan tillgänglig propaganda.

I centrum för Vit makt-rörelsen finns en rad företag som står för försäljning och produktion och som är dagens egentliga makthavare. De svenska Vit makt-företagen är särskilt framstående internationellt och producerar även skivor för den internationella marknaden. Kring dessa finns i Sverige en mindre kärna av några hundra aktivister som spelar i rockband, anordnar konserter, demonstrationer och andra lokala aktiviteter.

Men musiken och propagandan når även utanför de inre kretsarna till en svans av intresserade och nyfikna, och det är förmodligen den gruppen som växer snabbast. En undersökning från 1997 visar att över så myck-

et som 12 procent av svenska elever i åldern 12 till 19 år lyssnar ibland eller ofta på rasistisk musik (se fotnot).

De avgörande stegen för att förändra den traditionella nazismen till en levande ungdomskultur togs i Storbritannien. Härifrån hämtades t ex skinheads-modet som under många år närmast var en uniform för unga nazister. Skinnskallarna var ursprungligen en opolitisk grupp av unga arbetarklassmän som gillade Jamaicansk "ska"-musik. Rörelsen utvecklades i en alltmer våldsam riktning i samband med lågkonjunkturen på 70-talet, och mycket av hatet riktades då mot pakistanska invandrare och homosexuella män. När samhället reagerade med utstötning blev de ett lätt byte för äldre nazister på jakt efter nya anhängare.

I Storbritannien formades även den nazistiska rockscenen som fick namnet White Noise, och här bildades många av de mest mytomspunna rockbanden. Under flera år var den brittiska rörelsen ett centrum för modern nazism, men när den försvagades av inre strider på 80-talet flyttades intresset alltmer över på de amerikanska nazisterna.

Situationen i USA

Det geografiska avståndet, och det faktum att nazismen i USA är en sekt bland andra sekter, har gjort att den stått relativt fri i förhållande till den ursprungliga tyska nazismen. Nazisterna har allierat sig med andra kända rasistiska grupper och tagit intryck av deras ideologi och metoder, framför allt Ku Klux Klan (KKK). Klanen är idag uppdelad på flera olika tämligen betydelselösa smågrupper. Men korsbränningar, kåpor och andra typiska kännetecken förekommer numera även över hela Europa.

I USA spelar religionen en större roll, och det märks också på de amerikanska sekterna som ofta lånar yttre former av kristen och kyrklig förkunnelse. Även i Sverige har det dykt upp grupper som kallar sig Kreativistens kyrka (Church of the Creator), en av många amerikanska sekter som tillber den vita rasen under religiösa former. En annan inspirationskälla är en rörelse som ibland kallas survivalism, en samling vapenfixerade hobbymilitärer som ofta stått nära en politisk extremhöger och som manifesterar sin samvaro vid vapenmässor, i olika tidningar och i allt större omfattning på Internet. Nazisterna har tagit intryck av survivalisternas idé om människans ensamma försvar mot ett degenererat och maktfullkomligt samhälle.

... och i Sverige

I början av 90-talet försökte de svenska nazisterna att råna banker och militära vapenförråd. Den sortens brottslighet tycks ha minskat något på senare år, men mängden anmälda brott är ändå ansevärd. 1997 anmäldes enligt Säkerhetspolisens statistik 469 brott där gärningsmannen antogs höra hemma i Vit makt-världen. De vanligaste brotten var hets mot folkgrupp, klotter och skadegörelse, men det rapporterades också om ett mord och 24 fall av misshandel.

Brotten begås uteslutande i regioner där det finns en tydlig representation av nazistiska grupper och aktiviteter vilket betyder en koncentration på några få län. Västra

Götaland dominerar stort med 110 anmälda brott, och på andra plats hittar man Östergötland där 56 av brotten begicks. Därefter följer Skåne och Blekinge.

I västra Sverige finns sedan länge en tradition av nazistiska aktiviteter. Faktum är att nazismen var särskilt stark här även på 30-talet. Det samma gäller Skåne som på senare år fått känna av närvaron av nazistiska ungdomsgäng i många kommuner. I Östergötland finns världens förmodligen mest professionella nazist-tidskrift, Nordland som också driver ett skivbolag med egen utgivning som förmår sysselsätta och försörja en grupp nazister som huvudsakligen är bosatta i Linköping. I Blekinge finns framför allt organisationen National Socialistisk Front (NSF) som grundades i Karlskrona men som senare etablerat avdelningar på många andra håll i Sverige, framförallt i södra delarna av landet.

Generellt kan man säga att den svenska naziströrelsen är uppdelad i två: en del som propagerar för våld idag och en annan gren som lägger tonvikten på propaganda och vill spara våldet till ett senare skede då man samlat fler för sin sak. I praktiken är dock uppdelningen inte så tydlig som det kan verka. Det finns motsättningar mellan olika grupper, men de är i regel inte av ideologisk natur utan ligger oftare på det personliga planet.

Budskapet i samtliga dessa gruppers propaganda kan i korthet sammanfattas på följande vis:

Världsjudendomen, vilket även innefattar vita rasföräddare, försöker att bryta ner samhället genom internationalisering. Det moraliska förfall som skapas bl a genom invandringen kommer att accelerera och utmynna i ett raskrig. De vita soldaterna har då till uppgift att ta till vapen och kriga för den vita rasens överlevnad. (Enligt vissa ser vi redan nu ett förstadium till detta krig).

Vem blir nazist?

En nazist kan se ut på många sätt, den skrånande skinnskallen är bara en av många representanter. Det är inte ovanligt med intelligenta och tänkande nazister som Derek i *American History X* och hans bror. I Sverige finns nazister som studerar på universitetet, men de håller i regel en låg profil för att inte riskera att bli stoppade när de ska forska eller gå vidare i sin utbildning. Det ges ut flera professionellt utförda tidningar och produceras en ansevärd mängd rasistisk musik som ges ut på skiva. Företagarna bakom verksamheten är knappast heller några dumskallar.

Samtidigt finns det förstås något som gör att dessa människor väljer att bli nazister. Ämnet är förhållandevis lite utforskat, men det finns anledning att nämna psykoanalytikern Alice Millers bok om Hitlers barndom. I filmen *American History X* drivs faderstemat på ett nästan övertydligt sätt, att det skulle handla om en längtan efter fadersgestalter. De ensamma mödrarnas roll har diskuterats när det gäller såväl sk värstingar som nazister. Men det finns gott om nazister som växt upp med två föräldrar och som åtminstone utåt sett kommer från goda hem. En studie av samtliga skinnskallar i Stockholm 1996 visade att de motsvarade ett genomsnitt av befolkningen vad beträffar familjeförhållanden och socialgruppsstillhörighet. (Det bör dock påpe-

kas att alla skinnskallar inte är nazister.)

Många debattörer hänvisar till faktorer i samhället när de ska förklara varför rasism och nazism uppstår under vissa skeden av historien, men även här saknas handfast forskning. I min senaste bok "Vit makt och blågula drömmar" (med Per Wikström) listar vi några av de vanligaste förklaringsmodellerna: ofta hänvisas till arbetslösheten, de ökade klassklyftorna och den dåliga integrationen av invandrare i samhället som medfört en gettoisering av vissa bostadsområden. Många menar dessutom att rasbiologi och etnocentrism är djupt rotat i vår svenska historia, inte minst i kyrkan.

Min bild är att problemet är mångfacetterat, och att vi ska akta oss för att tro att det finns några enkla lösningar. Sannolikt spelar alla de ovan nämnda faktorerna en viss roll, inte minst de som tar fasta på hur samhället blivit allt hårdare och mer osolidariskt. Men i grund och botten är ändå varje människa unik. Denna insikt saknas i den rasistiska propagandan där människor kan reduceras till sin härkomst, och det finns ingen anledning att vi ska vara lika enkelspåriga när vi bedömer den rasistiska rörelsens anhängare.

Vi måste själva vara övertygade om att tillvaron inte är svart eller vit om vi ska kunna få någon annan att tro på det vi säger. En nazist är inte rakt igenom en ond människa, och det han står för erbjuder förutom våldet också saker som kan upplevas positivt som stolthet, tillhörighet och försök till svar på de stora frågorna.

Samhällets attityder – och våra egna

Det finns självklart en önskan från samhällets sida att markera sig mot företeelser som rasism och främlingsfientlighet, inte minst inom skolans värld. Men det är inte säkert att hårdare lagstiftning verkligen leder till att grupperna minskar sina aktiviteter. Dessutom måste vi ju också värna om den grundlagsskyddade yttrandefriheten: även den som har en vidrig åsikt ska ha rätt att uttrycka den i ett öppet och demokratiskt samhälle. Åtminstone så länge han inte skadar någon annan.

Lagstiftningen tar framför allt fasta på de brott som begås, och dessutom finns en straffskärpningsparagraf som gör att straffen blir hårdare om man kan påvisa att det finns ett rasistiskt motiv. Därutöver bör nämnas lagen om hets mot folkgrupp som inte bara gäller spridandet av rasistiska meddelanden utan även gör det åtalbart att bära alla former av nazistiska symboler. Men lagarna har ändå en begränsad räckvidd när det gäller att hindra nazismen från att breda ut sig.

Den fråga vi måste ställa oss är: Vad får en människa att byta uppfattning i grundläggande politiska och ideologiska frågor? Det är nog få som gör det på grund av övertalning, snarare handlar det om egna erfarenheter och känslomässiga upplevelser. Detta gäller i synnerhet om en uppfattning är av det slaget att det formar hela ens liv, som i fallet med en nazist. Då behövs sannolikt både starka och dramatiska upplevelser som kärlek, att få barn eller att någon i ens närhet dör.

En nazist som lever i det vanliga samhället väljer bort det som inte stämmer med hans verklighetsbild. Han undviker sammanhang där det förekommer invandrare, judar, homosexuella och andra av rörelsens hatobjekt.

Edward Norton i *American History X*.

Dessutom ser han till att alltid ha gänget av likasinnade som sköld. På så sätt får han aldrig veta något som avviker från det han lärt sig i den egna rörelsens propaganda.

Den som väljer att bli nazist vet att han ställer sig utanför samhället och kommer att stötas ut för sina åsikters skull. Samtidigt får han något annat som upplevs som viktigare: den lojalitet som bara människor som delar ett totalt utanförskap kan ha till varandra. Bakom ett sådant beteende ligger mycket rädsla. Osäkerheten maskeras i tuffhet som vänds mot omvärlden.

Att få andra att känna fruktan ger en känsla av makt som kan verka berusande. Men detta har sitt pris, och den som hatar mycket bemöts också själv med hat. En undersökning bland skolelever visar tydligt att de som själva anser sig vara rasister också är brottsoffer i högra grad än andra människor. Våldet är inte bara något som riktas mot fiender, det är ständigt närvarande även i den egna sociala gemenskapen och delvis syftar våldsbrotten till att stärka positionerna gentemot de andra i gruppen.

Min erfarenhet är att "omvändelsen" ofta börjar med att någon lyckas så ett frö av tvivel som sedan växer. Vid en viss tidpunkt grundläggs ett tvivel på de "sanningar" som tidigare tagits för givna. Men för att en sådan insikt ska vara möjlig krävs att man blir bemött med respekt som individ och inte bara möts av fördömanden. ★

Fotnot: Uppgifter om elevers attityder och konsumtion av rasisisk kultur är hämtade ur rapporten "Utsatthet för etniskt och politiskt relaterat hot m.m.…" CEIFO, Stockholms universitet, 1997. Bedömningar av den amerikanska naziströrelsen är hämtade ur böcker av och samtal med två av USA:s främsta experter i ämnet: Laird Wilcox (bl a "American Extremists: Militias, supremacists, klansmen, communists & others. Prometheus Books, 1996) och Jeffrey Kaplan (bl a "Radical Religion in America". Syracuse University Press, 1997.)

Vidare läsning, några förslag

Lodénius, Anna-Lena & Wikström, Per: "Vit makt och blågula drömmar: Rasism och nazism i dagens Sverige", Natur och Kultur, 1998.

Löw, Heléne: "Nazismen i Sverige 1980-1997: Den rasistiska undergroundrörelsen: musiken, myterna, riterna", Ordfront 1998.

Gardell, Mattias: "Rasrisk: Rasister, separatister och amerikanska kulturkonflikter", Federativs, 1998.

Se vidare filmhandledning till *American History X* i detta nummer.